

Helsingin normaalilyseon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma toimintakaudelle 2013–2015

Sisällys

1 Johdanto

2 Toiminnan kuvaus 2010–2012

- 2.1 Lukuvuosi 2010–2011
- 2.2 Lukuvuosi 2011–2012
- 2.3 Syyslukukausi 2012

3 Kartoitus oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteesta

- 3.1 Vuorovaikutus ja toimintakulttuuri
 - 3.1.1 Miten opettajat kohtelevat oppilaita?
 - 3.1.2 Miten oppilaat kohtelevat toisiaan?
- 3.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opinto-ohjauksessa, valinnoissa ja oppimateriaaleissa
- 3.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opintosuoritusten arvioinnissa
- 3.4 Syrjintä ja sen ehkäiseminen
- 3.5 Seksuaalinen häirintä ja sen ehkäiseminen
- 3.6 Opetusharjoittelijoiden kyselyn yhteenveto

4 Arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja niiden tuloksista

- 4.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön jatkaminen: tasa-arvotyöryhmän toiminnan vakiinnuttaminen pysyväksi koulussa
 - 4.1.1 Tasa-arvotyöryhmän kokoonpano
 - 4.1.2 Henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma
- 4.2 Toimintamalli mahdollisissa syrjintä- ja häirintätilanteissa
- 4.3 Yhdenvertaisuus ja uskonnon harjoittaminen: mahdollisuus osallistua ja olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen
- 4.4 Opintojen ohjaus ja valintojen tekeminen
- 4.5 Ohjattu opetusharjoittelu
- 4.6 Uusi kysely
- 4.7 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnassa

5 Toimenpiteet tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi 2013–2015

- 5.1 Tasa-arvotyöryhmän kokoonpano ja ryhmän toiminta
- 5.2 Henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma
- 5.3 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn tuloksista tiedottaminen
- 5.4 Hankerahoituksen käyttäminen
- 5.5 Kiusaaminen, syrjintä ja häirintä sekä niiden ehkäiseminen
 - 5.5.1 Kiusaaminen

5.5.2 Syrjintä

5.5.3 Häirintä

5.5.4 Ehkäisevät toimenpiteet

5.5.5 Toimintaohjeet syrjintä- ja häirintätapauksissa

5.6 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opetuksessa, oppimateriaaleissa ja arvioinnissa

5.7 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opetusharjoittelussa

5.8 Uusi kysely lukuvuonna 2014–2015

Lähteet ja kirjallisuus

Lainsäädäntö

Liitteet

Liite 1

Liite 2

Liite 3

1 Johdanto

Tasa-arvolain (2005) mukaan oppilaitoksilla on velvollisuus antaa sellaista opetusta ja koulutusta, joka takaa molemmille sukupuolille tasaveroiset mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen. Tasa-arvolaissa (5 §) määritellään, että tämä on huomioitava sekä opetuksessa että oppimateriaalien valinnassa. Kaikilla toisen asteen oppilaitoksilla tulee tasa-arvolain mukaan olla tasa-arvosuunnitelma. Oppilaitosten on mahdollista sisällyttää tasa-arvosuunnitelma osaksi toista oppilaitoksessa laadittua suunnitelmaa. Helsingin normaalilyseossa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on sisällytetty samaan suunnitelmaan.

Tasa-arvosuunnitelmassa tasa-arvolla tarkoitetaan ensisijaisesti sukupuolten tasa-arvoa, mutta Helsingin normaalilyseon tasa-arvosuunnitelmaan sisällytetään myös yhdenvertaisuus, joka laajentaa tasa-arvon käsitettä siten, etteivät ikä, uskonto, mielipide, terveydentila, sukupuolinen suuntautuminen, sosioekonominen tai etninen alkuperä saa aiheuttaa eriarvoista kohtelua. Jokaisella oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus tuntea olevansa kouluyhteisömmme tasa-arvoinen, yhdenvertainen ja hyväksytyt jäsen. Helsingin normaalilyseon tasa-arvotyöryhmän tekemä valinta käsitteen laajentamisesta ei saa kuitenkaan häivyttää näkökulmaa sukupuolten tasa-arvosta. Tasa-arvolain mukaan sukupuolten tasa-arvon on näytävä opiskelijavalinnoissa, opetuksen järjestämisessä, opintosuoritusten arvioinnissa sekä häirintää ehkäisevissä ja poistavissa toimenpiteissä.

Tasa-arvotyöryhmä perustettiin Helsingin normaalilyseoon toukokuussa 2009. Työryhmän kokoonpanoon on alusta alkaen kuulunut opetushenkilöstön lisäksi peruskoulun oppilas- ja lukion opiskelijajäseniä. Työryhmän päätöksen mukaan normaalilyseossa toteutetaan kahden vuoden välein oppilaitoksen tasa-arvotilannetta kartoittava kysely. Sen tulosten pohjalta laaditaan kahden vuoden välien toiminnan kehittämiseen tähtäävä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma (tasa-arvolaki 6 b §). Tasa-arvolain mukaan suunnitelma on laadittava vuosittain, mutta oppilaitoksissa kuitenkin vähintään kolmen vuoden välein. Edellinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma toimenpide-ehdotuksineen kattoi vuodet 2010–2012. Tasa-arvosuunnitelmaan on sisällytettävä arviointi aikaisemman suunnitelman toteutumisesta, selvitys oppilaitoksen nykyisestä tasa-arvotilanteesta sekä toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi uudella suunnitelmakaudella.

Oppilaitoksessa tulee olla myös erillinen henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma. Se laaditaan yhteistyössä oppilaitoksen johtajan ja henkilöstön kanssa.

2 Toiminnan kuvaus 2010–2012

2.1 Lukuvuosi 2010–2011

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma toimenpide-ehdotuksineen vuosille 2010–2012 hyväksyttiin joulukuun 2010 opettajakokouksessa. Samassa kokouksessa valittiin eläkkeelle jääneen tasa-arvovastaavan, Annikki Huhdan, tilalle uudet tasa-arvovastaavat: Kristiina Holm (työryhmän puheenjohtaja) ja Antero Saarnio (varapuheenjohtaja). Työryhmän muut jäsenet lukuvuonna 2010–2011 olivat opettaja Najat Ouakrim-Soivio, lukion vararehtori Olli Määttä, peruskoulun oppilasjäsenet Heikki Helaniemi, João Hämäläinen, Siiri Kinnunen ja Tuuli Penttilä sekä lukion opiskelijajäsen Tuomo Vilska.

Tasa-arvosuunnitelman toimenpide-ehdotusten mukaisesti tasa-arvo ja yhdenvertaisuus olivat yhtenä painopisteenä kevään 2011 syventävässä opetusharjoittelussa Koulu yhteisönä -osiossa. Kristiina Holm ja Antero Saarnio järjestivät tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvistä teemoista koulutuksen Koulu yhteisönä -osiota ohjaaville opettajille eli mentoreille, jotta nämä voisivat käsitellä aihetta harjoittelijoiden kanssa KY-ryhmissä. Lisäksi Holm ja Saarnio pitivät opetusharjoittelijoille tasa-arvoluennon (2 x sama luento), joka toteutettiin keskustelumuotoisena tilaisuutena.

Kevätlukukaudella 2011 tasa-arvotyöryhmä laati oppilasjäsenien avulla toimintaohje-ehdotuksen mahdollisia syrjintä- ja häirintätilanteita varten ja suunnitteli seuraavan lukuvuoden toimintaa. Myös henkilöstöpoliittisen tasa-arvosuunnitelman laadintatyötä yritettiin käynnistää Viikin normaalikoulun kanssa.

2.2 Lukuvuosi 2011–2012

Työryhmän kokoonpano lukuvuonna 2011–2012 oli seuraava: opettajat Kristiina Holm (pj, äitiys- ja vanhempainvapaalla 8/11-3/12), Antero Saarnio (varapj.), Elina Mantere ja Päivi Lehto-Peura, peruskoulun oppilasjäsenet Sara Sippola, Adele Tanhuanpää ja Kristo Siikala sekä lukiolaisten edustajat Daniela Tapprest ja Lasse Mäki. Kristiina Holmin äitiys- ja vanhempainvapaan aikana Antero Saarnio toimi työryhmän puheenjohtajana.

Työryhmän pääasiallinen toiminta lukuvuonna 2011–2012 liittyi tasa-arvoajattelun laajentamiseen normaalilyseon sisällä. Tammikuussa 2012 tasa-arvo ja yhdenvertaisuus olivat teemoina opettajien TESO–koulutuspäivässä, jossa Saarnio, Mantere ja Lehto-Peura pitivät alustuksen aiheesta ”Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus koulussa”. Tätä seurasi pienryhmätyöskentely, jossa eri ryhmien teemoja olivat ”Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus luokassa”, ”Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus opetusharjoittelussa” sekä ”Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus työyhteisössä”. Aiheiden käsittely pienryhmissä koettiin mielekkäänä työskentelytapana, ja työskentelyn yhteenvedot koottiin Helsingin normaalilyseon edu2.0–verkko-opetusympäristöön myöhempää käyttöä varten.

Keväällä 2011 tasa-arvotyöryhmä ja peruskoulun oppilaskunnan hallitus toteuttivat yhteistyönä Hymy tarttuu -tapahtuman. Sen tavoitteena oli positiivisen ja toisia arvostavan ilmapiirin syventäminen Norssissa.

2.3 Syyslukukausi 2012

Tasa-arvotyöryhmässä lukuvuonna 2012–2013 jatkoivat Antero Saarnio (pj., isyysvapaalla 10–11/12), Kristiina Holm (varapj.) ja Elina Mantere sekä uutena opetushenkilöstöön kuuluvana jäsenenä Kirsi Naukkarinen. Peruskoulun oppilasjäseninä toimivat Alessa Aila, Anni Sofia Kivi-Koskinen ja Rami Blomqvist. Lukion opiskelijaedustajiksi valittiin André Palmroos ja Pinja Mertano.

Syyslukukaudella 2012 toteutettiin normaalilyseon peruskoululaisille, lukiolaisille ja ohjattua perusharjoittelua suorittaneille opetusharjoittelijoille tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysely. Kyselyssä selvitettiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista esimerkiksi koulumme toimintakulttuurissa, vuorovaikutustilanteissa ja opintosuoritusten arvioinnissa. Tasa-arvotyöryhmän oppilasjäsenet olivat mukana kyselyn valmistelussa, joka laadittiin aiemman kyselyn pohjalta. Peruskoulun edustajat esitetasivat kysymykset ja auttoivat niiden hiomisessa oppilaille selkeämmiksi.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus olivat yhtenä teemana syyslukukaudella Koulu yhteisönä -harjoitteluosiossa (mentorointi). Tasa-arvotyöryhmän opettajajäsenet vierailivat KY-ryhmissä keskustelemassa harjoittelijoiden kanssa siitä, miten eri tavoin tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät asiat näkyvät koulumaailmassa. Näin pyrittiin lisäämään opettajiksi opiskelevien tietoisuutta ja ymmärrystä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Opiskelijoiden kanssa keskusteltiin siitä, että he kiinnittäisivät näihin asioihin huomiota oppitunteja seuratessaan ja pitäessään.

Syyslukukaudella 2012 tasa-arvotyöryhmä anoi Opetus- ja kulttuuriministeriöltä valtionavustusta koulutuksellista tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin. Haettava rahoitus haluttiin kohdentaa erityisesti laitehankintoihin siten, että koulumme pystyisi takaamaan paremmat tvt:n käyttömahdollisuudet oppilaille ja harjoittelijoille. OKM myönsi tasa-arvotyöryhmälle 10 000 euron avustuksen.

3 Kartoitus oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteesta

Syyslukukaudella 2012 Helsingin normaalilyseossa toteutettiin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysely. Kyselyyn vastasivat peruskoulun oppilaat ja lukiolaiset ($N = 389$) sekä opetusharjoittelijat ($N = 107$). Kyselyn tulokset ovat tämän suunnitelman liitteinä (liitteet 1 ja 2). Luvuissa 3.1 – 3.5 esitellään normaalilyseon peruskoulun ja lukion oppilaiden vastaukset. Opetusharjoittelijoiden kyselyn tulokset ovat liitteessä 2.

3.1 Vuorovaikutus ja toimintakulttuuri

3.1.1 Miten opettajat kohtelevat oppilaita?

Opetus- ja vuorovaikutustilanteissa opettajien kanssa on tavoitteena se, että jokainen koulun oppilas ja opiskelija uskaltaa ilmaista mielipiteitään ja ajatuksiaan. Myös opiskelijoiden keskinäinen vuorovaikutus ja koko koulun toimintakulttuuri ovat parhaassa tapauksessa kannustavia ja erilaisia persoonia tukevia.

Tasa-arvokyselyn tulosten mukaan sukupuoli vaikuttaa koulussamme oppilaiden kohteluun oppitunneilla joko melko vähän (26 %) tai erittäin vähän (25 %). Oppilaista 35 % oli sitä mieltä, että sukupuolella ei ole vaikutusta. Osa oppilaista kuitenkin koki, että sukupuolella on melko paljon (9 %) tai erittäin paljon (5 %) vaikutusta oppilaiden kohteluun oppitunneilla. Pääosin oltiin myös sitä mieltä, että oppilaiden yhdenvertainen kohtelu oppitunneilla toteutuu melko hyvin (44 %) tai erittäin hyvin (22 %). Yhdenvertainen kohtelu tunneilla ilmenee oppilaiden mukaan esimerkiksi siten, että ”kaikille oppilaille annetaan mahdollisuus”, ”kaikkien sanomisista ja tekemisistä löydetään aina positiivisiakin puolia”, ”opettajat ovat kannustavia ja ymmärtäväisiä” ja ”opettajat kohtelevat oppilaita ihmisinä”. Oppilaista 17 % vastasi tähän kysymykseen ”ei hyvin eikä huonosti”. Tätä perusteltiin esimerkiksi siten, että ”opettajat pyrkivät kohtelemaan oppilaita tasavertaisesti, mutta oppilaille muodostuu ajan myötä rooleja, joiden mukaan opettajatkin alkavat heitä kohdella.” Osa oppilaista oli sitä mieltä, että yhdenvertainen kohtelu toteutuu melko huonosti (12 %) tai erittäin huonosti (5 %). Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että ”tyttöillä nähdään olevan enemmän oikeuksia, pojille huomautetaan häiritsemisestä useammin” ja ”opettajat antavat oppilaille epätasaisesti puheenvuoroja sukupuolen tai suosion mukaan”.

Kyselyyn vastanneiden mukaan erilaiset oppijat otetaan opetuksessa huomioon erittäin hyvin (14 %), melko hyvin (40 %), ei hyvin eikä huonosti (27 %), melko huonosti (14 %) tai erittäin huonosti (5 %). Tähän voi olla syytä kiinnittää huomiota jatkokeskusteluissa.

Opettajat sallivat mielipiteen ilmaisun oppitunneilla joko melko hyvin (48 %) tai erittäin hyvin (28 %). Tämä ilmenee oppilaiden mukaan oppitunneilla esimerkiksi niin, että ”opettajat antavat tehtäviä, joissa oppilailla on mahdollisuus oman mielipiteensä ilmaisuun”, ”oppilailta kysytään mielipidettä ja puheenvuoroille annetaan aikaa” ja ”opettajilla on taito tuoda esille asioiden muutkin puolet ilman, että he ojentavat oppilasta”. Oppilaista 13 % oli sitä mieltä, että mielipiteen ilmaisu ei toteudu hyvin eikä huonosti. Pieni osa koki, että opettajat sallivat oppilaiden ilmaista mielipiteensä melko huonosti (7 %) tai erittäin huonosti (4 %).

Oppilaista 65 % oli sitä mieltä, että oppituntien ulkopuolella opettajat kohtelevat heitä yhdenvertaisesti (melko hyvin 47 %; erittäin hyvin 22 %). Toisaalta 25 % ei osannut ottaa tähän kysymykseen kantaa. Ainoastaan 6 % oppilaista oli sitä mieltä, että oppilaiden yhdenvertainen kohtelu oppituntien ulkopuolella ei toteudu kovin hyvin (melko huonosti 4 %; erittäin huonosti 2 %).

Enemmistö oppilaista oli melko eri mieltä (24 %) tai täysin eri mieltä (44 %) siitä, että koulussamme esiintyy kiusaamista henkilökunnan taholta. Kuitenkin pieni osa oppilaista oli asiasta melko samaa mieltä (4 %) tai täysin samaa mieltä (3 %). Kiusaamiseksi saatetaan kokea monenlainen toiminta ja siksi tätä asiaa on syytä tarkastella perusteellisemmin jatkossa.

3.1.2 Miten oppilaat kohtelevat toisiaan?

Enemmistö vastaajista, 69 %, oli sitä mieltä, että koulumme oppilaat kohtelevat toisiaan oppituntien ulkopuolella joko melko hyvin (49 %) tai erittäin hyvin (20 %). Vähemmistö koki, että oppilaat kohtelevat toisiaan melko huonosti (5 %) tai erittäin huonosti (3 %). Toisaalta 23 % vastasi tähän kysymykseen ”ei hyvin eikä huonosti”.

Kyselyn tulosten mukaan 29 % oppilaista oli joko melko tai täysin samaa mieltä siitä, että koulussamme on kiusaamista oppilaiden keskuudessa. Oppilaat ovat kokeneet toistensa taholta esimerkiksi pukeutumisen kommentoimista, tavaroiden ottamista ja käyttämistä ilman lupaa, tuijottamista, piikittelyä sekä seksuaalisuuteen liittyvien viestien lähettelyä. Täysin eri mieltä tai melko eri mieltä kiusaamisen esiintymisestä oli 41 % vastaajista. Asiaan ei osannut ottaa kantaa 30 % vastaajista. Normaalityössä on useita suunnitelmia ja järjestelmiä, joiden kautta kiusaamis- ja häirintätilanteisiin on mahdollista puuttua. Näitä ovat esimerkiksi KiVa-koulu ja VERSO-toiminta (vertaissovittelu). Oppilaat olivat sitä mieltä, että häirintään puututaan koulussamme erittäin hyvin (16 %), melko hyvin (35 %), ei hyvin eikä huonosti (37 %), melko huonosti (6 %) tai erittäin huonosti (6 %). Kiusaamisen, syrjinnän ja häirinnän ehkäisemiseksi ja poistamiseksi tehtävää työtä Norssissa on edelleen jatkettava tehokkaasti.

3.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opetuksessa, valinnoissa ja oppimateriaaleissa

Tasa-arvoaltuutetun mukaan ”Opetuksen, tutkimuksen sekä oppiaineistojen on tuettava tasa-arvoa. Tämä merkitsee, että opetusta tai oppimateriaalia ei saa käyttää ennakkoluulojen tai kaavamaisen perhe- ja työelämää koskevien sukupuoliroolien ja -jakojen luomiseen tai ylläpitämiseen.” (Tasa-arvoaltuutettu, 2013) Naisten ja miesten aloihin jakautuvan ohjaavan jaon murtaminen on tärkeää, jotta jokaisella on mahdollisuus tasavertaisesti tavoitella sellaista ammattia ja työpaikkaa, jota haluaa ja

jonka kokee itselleen sopivaksi. Lukion opetuksessa ja valintojen ohjauksessa opettajien pitää olla sukupuolisensitiivisiä ja kannustaa valitsemaan kursseja oppilaiden oman kiinnostuksen mukaan. Lukiossa suoritettut kurssit voivat vaikuttaa jatko-opiskelupaikan valintaan.

Kyselyn mukaan 28 % oppilaista kokee, että koulussamme rohkaistaan melko hyvin (20 %) tai erittäin hyvin (8 %) oppilaita harkitsemaan ammatikseen aloja, jotka ovat perinteisen käsityksen mukaan mielletty miesvaltaisiksi (esim. tekniset alat ja korkeakoulut, matemaattiset alat, rakennusala). Asiasta päinvastaista mieltä oli 10 % oppilaista (rohkaistaan melko huonosti 7 %; erittäin huonosti 3 %). Enemmistö, 62 %, vastasi tähän kysymykseen ”ei hyvin eikä huonosti”. Oppilaista 22 % oli sitä mieltä, että koulussamme rohkaistaan melko hyvin (18 %) tai erittäin hyvin (4 %) harkitsemaan perinteisen käsityksen mukaan naisvaltaisiksi miellettyjä aloja (esim. sosiaali- ja terveysala, kauneudenhoito- ja opetusala). Toisaalta 14 % oppilaista oli sitä mieltä, että heitä rohkaistaan naisvaltaisille aloille melko huonosti (10 %) tai erittäin huonosti (4 %). Enemmistö, 64 %, vastasi myös tähän kysymykseen ”ei hyvin eikä huonosti”.

Vastaukset miesten ja naisten sukupuolirooleja rikkovien oppimateriaalien käytöstä koulussamme olivat seuraavanlaiset: 19 % oli sitä mieltä, että oppimateriaalit eivät kannusta rikkomaan miesten ja naisten sukupuolirooleja, 27 % näki asian päinvastoin ja 55 % oppilaista ei osannut sanoa.

3.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opintosuoritusten arvioinnissa

Tutkimukset osoittavat, että opintosuoritusten oikeudenmukainen ja tasapuolinen arviointi ei ole itsestäänselvyys; käytännössä arviointiperusteet saattavat olla tyttöjen ja poikien kohdalla erilaiset. Esimerkiksi Opetushallituksen keväällä 2013 julkistamat peruskoulun päättövaiheessa olevien oppilaiden matematiikan arviointikokeiden tulokset osoittivat, että tytöt saivat matematiikasta parempia arvosanoja, vaikka heidän osaamisensa arviointikokeissa oli poikia heikompaa. Arviointikokeeseen osallistui 6 500 oppilasta lähes 170 koulussa.

Normaalilyseon tasa-arvokyselyn tulosten mukaan 72 % oppilaistamme oli sitä mieltä, että tasa-arvoisuus sukupuolten välillä opintosuoritusten arvioinnissa toteutuu koulussamme melko hyvin (32 %) tai erittäin hyvin (40 %). Sen sijaan 14 % oppilaista oli sitä mieltä, että sukupuolten välinen tasa-arvoisuus toteutuu melko huonosti (9 %) tai erittäin huonosti (5 %). Vastaajista 14 % ei osannut arvioida, kohdellaanko tyttöjä ja poikia samanarvoisesti opintosuoritusten arvioinnissa.

Oppilaitoksissa kaikkia opiskelijoita on kohdeltava ja arvioitava yhdenvertaisesti. Oppilaista 68 % oli sitä mieltä, että oppilaita kohdellaan muun kuin sukupuolen perusteella samanarvoisesti opintosuoritusten arvioinnissa. Sen sijaan 14 % koki, että oppilaita ei kohdella samanarvoisesti opintosuoritusten arvioinnissa (muu kuin sukupuoli). Kantaa ei osannut ottaa 18 % vastaajista. Tutkimuksissa on myös havaittu, että oppilaan temperamentti vaikuttaa arviointiin (ks. esim. Mullola). Normaalilyseon oppilaiden kanssa käydyissä keskusteluissa on noussut esille se, että suurissa opetusryhmissä ensivaikutelma saattaa vaikuttaa oppilaan kohteluun oppitunnilla: aktiivisia suositaan ja joku voi joutua silmätikuksi. Välineitä arviointiin liittyvien asioiden käsittelemiseksi ovat esimerkiksi yhteinen kurssisuunnittelu ja arvioinnin perusteiden läpikäynti oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa. Jokaisella oppijalla on oikeus tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen arviointiin ja siihen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Arvioinnin kohteena ei saakaan olla opiskelijan persoona vaan opintosuoritukset, eikä arviointia koskaan saa käyttää vallan välineenä. Peruskoulussa erityistä huomiota on kiinnitettävä käyttäytymisen arviointiin.

3.4 Syrjintä ja sen ehkäiseminen

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän mielipiteen, syntyperän, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, uskonnon tai etnisen taustan perusteella. Kyselyn mukaan Helsingin normaalilyseossa esiintyy syrjintää, joka liittyy sukupuoleen ($n = 32$), syntyperään ($n = 45$), uskontoon ($n = 35$), mielipiteisiin ($n = 95$), seksuaaliseen suuntautumiseen ($n = 41$) tai johonkin muuhun ($n = 43$). Avoimissa kysymyksissä oppilaat ja opiskelijat tarkensivat, että sekä peruskoulussa että lukiossa esiintyy ikäsyrjintää sekä erilaisuuteen, persoonallisuuteen ja ulkonäköön liittyvää syrjintää ja nettikiusaamista (esim. abigalleria, Facebook). Lisäksi lukiossa opiskelijat ovat kokeneet syrjintää sosiaaliseen asemaan ja varakkuuteen liittyen. Syrjinnän ehkäisemiseksi tehtävää työtä on koulussamme edelleen jatkettava. On tärkeää, että sekä opettajat että opetusharjoittelijat tiedostavat, mitä syrjinnällä tarkoitetaan ja miten eri tavoin se voi ilmetä.

3.5 Seksuaalinen häirintä ja sen ehkäiseminen

Seksuaalisella häirinnällä ja ahdistelulla tarkoitetaan ei-toivottua ja yksipuolista joko fyysistä tai sanallista seksuaaliväritteistä käyttäytymistä, joka on aina kohteelle vastentahtoista tai ei-toivottua. Ahdistelu herättää kohteessa kielteisiä tunteita. Kyselyn mukaan oppilaat olivat kokeneet häiritseviä seksuaalisia kommentteja muilta oppilailta ($n = 35$) sekä opettajilta tai muulta henkilökunnalta ($n = 12$). Myös epämiellyttävää fyysistä koskettelua toisten oppilaiden taholta oli koettu ($n = 26$), samoin kuin opettajien tai muun henkilökunnan taholta ($n = 10$). Seksuaalisuuteen liittyvää kirjoittelua tai viestejä on esiintynyt ($n = 23$), samoin kuin muunlaista häirintää ($n = 27$). Häirintä on ollut oppilaiden mukaan esimerkiksi homottelua ja piikittelyä.

Oppilaitoksissa ei pidä sallia minkäänlaista seksuaalista häirintää. Tärkeää on myös, että koululla on selvät toimintaohjeet mahdollisten häirintätapausten käsittelemiseksi. Häirinnän kohteeksi joutunut ei ole vastuussa tapahtuneesta eikä siihen syyllinen.

4 Arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja niiden tuloksista

Tasa-arvolain mukaan tasa-arvosuunnitelman on sisällytettävä arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteutumisesta. Seuraavassa esitetään tasa-arvotyöryhmän arvio tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteiden toteutumisesta vuosina 2010–2012. Alaotsikoissa on ilmaistu edellisen tasa-arvosuunnitelman mukaiset osa-alueet, joihin toimenpide-ehdotukset kohdistuivat.

4.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön jatkaminen: tasa-arvotyöryhmän toiminnan vakiinnuttaminen pysyväksi koulussa

4.1.1 Tasa-arvotyöryhmän kokoonpano

Tasa-arvolain ja tasa-arvovaltuutetun (2013) mukaan tasa-arvotyöryhmä koostuu koulun johdon, opetushenkilöstön ja muun henkilökunnan sekä opiskelijoiden edustajista. Opetushallitus (2011) ohjeistaa, että ”Työryhmän jäseniä ovat rehtorin tai hänen edustajansa lisäksi henkilöstön sekä

opiskelijoiden edustajat. Ryhmässä on hyvä olla mukana sekä miehiä että naisia, eri-ikäisiä, eri elämänvaiheissa olevia sekä eri alojen, eri linjojen tai muutoin opinnoissaan eri tavoin suuntautuneita opiskelijoita. Työryhmän jäsenten tasa-arvokoulutuksesta on huolehdittava.”

Tällä hetkellä normaalilyseon tasa-arvotyöryhmän opettajajäsenet (4 hlöä) ovat kaikki määräaikaista, nuorempaa polvea olevia opettajia. Lukuvuoden 2013–2014 alkaessa työryhmän kokoonpanoa täydennetään uusilla jäsenillä siten, että ryhmässä ovat mukana rehtori tai hänen edustajansa sekä eri-ikäisiä ja myös vakinaisessa työsuhteessa olevia opettajia. Lisäksi muun henkilökunnan halukkuutta osallistua työryhmään tiedustellaan.

Aikaisemmassa suunnitelmassa toimenpide-ehdotukseksi oli kirjattu, että työryhmää täydennetään myös opetusharjoittelijoiden edustajalla. Ongelmaksi nousi kuitenkin se, että harjoittelijat vaihtuvat koulussamme vuosittain ja osassa aineryhmistä jopa perus- ja syventävien harjoittelujen välillä. Lisäksi työryhmän kokouksia pidetään myös muulloin kuin opetusharjoittelujen aikana. Työryhmä päätyi siihen, että varsinaista jäsentä harjoittelijoiden keskuudesta ei välttämättä tarvita vaan opetusharjoittelijoiden näkökulma tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioihin saadaan selville tasa-arvokyselyn ja käytännön kohtaamisten kautta.

4.1.2 Henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma

Henkilöstöpoliittisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen yhdessä Viikin normaalikoulun kanssa oli tarkoitus käynnistää vuoden 2011 aikana. Tasa-arvotyöryhmän puheenjohtaja Kristiina Holm oli keväällä 2011 yhteydessä Viikin normaalikouluun, josta kerrottiin, että koulun oma tasa-arvosuunnitelma oli tuolloin juuri valmisteluvaiheessa. Viikistä luvattiin olla Helsingin normaalilyseon yhteydessä henkilöstöpoliittisen suunnitelman osalta, kun asia tulisi heille ajankohtaiseksi. Yhteistyö tällä saralla ei ole sen jälkeen edennyt, joten henkilöstöpoliittisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen siirtyy seuraavalle toimintakaudelle.

4.2 Toimintamalli mahdollisissa syrjintä- ja häirintätilanteissa

Oppilailla ja opiskelijoilla pitää olla tieto siitä, kenen puoleen voi kääntyä mahdollisessa syrjintä- tai häirintätapauksessa. Helsingin yliopiston tasa-arvosuunnitelmassa on laaja osio epäasiallisen kohtelun ja häirinnän ehkäisemisestä. Se sisältää erilaisia toimintaohjeita kiusaamisen ja häirinnän kohteiksi joutuneille, esimiehelle, opiskelijalle ja työyhteisölle. Normaalilyseota nämä ohjeet koskevat myös opetusharjoittelijoiden osalta.

Tasa-arvosuunnitelmaan v. 2010–2012 oli kirjattu toimenpide-ehdotukseksi, että tasa-arvotyöryhmä laatii koulun omia oppilaita ja opiskelijoita koskevan ohjeistus- ja toimintamallin siitä, miten käytännössä toimitaan mahdollisissa syrjintä- ja/tai häirintätapauksissa. Nämä toimintaohjeet (liite 3) on laadittu yhteistyössä oppilasjäsenten kanssa ja niistä tiedotetaan oppilaille, opiskelijoille ja henkilökunnalle syyslukukaudella 2013.

4.3 Yhdenvertaisuus ja uskonnon harjoittaminen: mahdollisuus osallistua ja olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen

4.3.1 Koulun järjestämät uskonnolliset tilaisuudet

Oppilailla ja opiskelijoilla tulee olla uskonnonvapauslain edellyttämät tasa-arvoiset oikeudet harjoittaa ja olla harjoittamatta uskontoaan. Uskonnonvapauslain (2003) henki korostaa ns. positiivista uskonnonvapautta. Oppilaiden ja opiskelijoiden ei kuitenkaan tarvitse vastoin omaatuntoansa osallistua tilaisuuksiin, jotka katsotaan uskonnon harjoittamiseksi. Opettajat ovat valvontavelvollisia koulun järjestämässä tilaisuuksissa.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa 2010–2012 esitetään, että normaalilyseossa tehostetaan käytänteitä, jotka mahdollistavat lain hengen mukaisen toiminnan mahdollisimman hyvin (Perusopetuslaki 13 §, Lukiolaki 9§, Uskonnonvapauslaki 2003, Peruskoulun (2004) ja lukion (2003) opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet). Koulun juhlissa olevat yksittäiset uskonnolliset ohjelma- ja tilaisuudet, kuten suvivirsi, eivät ole uskonnon harjoittamista. Sen sijaan esimerkiksi pääsiäishartaus, joka kokonaisuudessaan on uskonnollinen tilaisuus, on uskonnon harjoittamista. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan oppilasta ei voida velvoittaa osallistumaan uskonnon harjoittamiseen omantuntonsa vastaisesti, joten evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattomilla oppilailla on tällöin automaattisesti mahdollisuus osallistua korvaavaan tilaisuuteen. Heillä on kuitenkin niin halutessaan myös oikeus osallistua uskonnolliseen tilaisuuteen. Perusopetuksessa olevat oppilaat jäävät pois uskonnollisista tilaisuuksista huoltajan ilmoituksella. Huoltajan esittämästä perustellusta syystä myös kirkkoon kuuluva oppilas voidaan vapauttaa uskonnon harjoittamisesta. Tällöin hän osallistuu koulun järjestämään vaihtoehtoiseen tilaisuuteen.

Normaalilyseon oppilaille ja opiskelijoille on järjestetty korvaavat tilaisuudet sellaisten tilaisuuksien ajaksi, jotka katsotaan uskonnon harjoittamiseksi. Näitä ovat vuosina 2010–2012 olleet adventti- ja pääsiäishartaudet sekä joulukirkko. Vaihtoehtoisista tilaisuuksista on ilmoitettu oppilaille ja opiskelijoille etukäteen.

4.3.2 Seurakunnan pitämät päivänavaukset

Aikaisemman tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteeksi oli kirjattu seurakunnan pitämien päivänavausten muuttaminen kulttuuripainotteisiksi. Seurakunnan kanssa oli sovittu syksyllä 2010, että päivänavausten sisältö on jatkossa kulttuuripainotteinen, jotta kaikki oppilaat voivat osallistua niihin. Tilaisuuksien ei pitänyt olla esteenä omantunnonvapauden toteutumiselle. Sopimuksesta huolimatta päivänavauksissa oli hartauden harjoittamista (esim. yhteinen rukous), ja niistä tuli oppilailta useita valituksia. Tämän vuoksi päivänavaustyöryhmä päätyi siihen, että seurakuntien päivänavaukset koulussamme lakkautettiin.

4.4 Opintojen ohjaus ja valintojen tekeminen

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa 2010–2012 on nostettu opintojen ohjauksen yhteydessä esille se, että oppilaita ja opiskelijoita kannustetaan tekemään valintoja omien kiinnostusten ja lahjakkuuksien mukaan. Opinto-ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen mukaan koulussamme menetellään juuri näin. Aikaisemmassa suunnitelmassa korostetaan myös, että opiskelijoiden laaja-

alainen tukeminen omien vahvuuksien löytämisessä kuuluu kaikille opettajille. Tätä näkökulmaa pidetään edelleen esillä.

4.5 Ohjattu opetusharjoittelu

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman 2010–2012 toimenpide-ehdotuksen mukaisesti tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusteema on ollut erityisenä painopisteenä opetusharjoittelussa. Keväällä 2011 teemaa pidettiin esillä syventävässä harjoittelussa ja syksyllä 2012 perusharjoittelussa (ks. luku 2, toiminnan kuvaus).

Aiemman suunnitelman mukaisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulee olla läsnä koko harjoittelun ajan oppimateriaalien tarkastelun ja oppilaankohtaamisen alueilla. Tähän kaikkien opettajien on edelleen kiinnitettävä huomiota. Tasa-arvotyöryhmä on todennut, että opetusharjoittelussa tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät asiat eivät voi olla ainoastaan tasa-arvotyöryhmän jäsenten ja Koulu yhteisönä -ryhmien ohjaajien vastuulla vaan ne kuuluvat koko opetushenkilöstölle.

4.6 Uusi kysely

Edellisessä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa toimenpide-ehdotukseksi oli kirjattu, että uusi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysely normaalilyseossa toteutetaan 2011–2012. Tuloksia hyödynnetään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman ajantasaistamisessa ja kehittämisessä. Kehittämistyössä ovat mukana tasa-arvotyöskentelyn idean mukaisesti kaikki ne tahot, joita asia koskee.

Uusi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysely toteutettiin syyslukukaudella 2012 ja uusi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2013–2015 kirjoitettiin keväällä 2013. Tasa-arvotyöryhmän kokoonpanon (toimihenkilöiden nimeäminen) osalta suunnitelmaa päivitettiin vielä elokuussa 2013.

4.7 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnassa

Aiemmassa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa esitetään, että Helsingin normaalilyseo pyrkii pitämään sekä tasa-arvo- että yhdenvertaisuusnäkökulmaa esillä yhtenä tutkimisen-, kokeilun ja kehittämisen alueena. Toimenpide-ehdotuksen mukaan henkilökunnalle pyritään antamaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevaa koulutusta, ja opetusharjoittelijoille vinkkejä ja tietoa siitä, miten he voivat omassa toiminnassaan opettajina edistää ja kehittää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Yllä mainituissa puitteissa tämä tavoite on toteutunut (ks. luku 2, toiminnan kuvaus). Jatkossa tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät teemat voivat myös olla koulussamme tehtävän tutkimuksen kohteina.

5 Toimenpiteet tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi 2013–2015

Seuraavassa esitellään Helsingin normaalilyseon strategia esiin nousseisiin epäkohtiin sekä suunnitellut toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi toimintakaudella 2013–2015.

5.1 Tasa-arvotyöryhmän kokoonpano ja ryhmän toiminta

Helsingin normaalilyseon johtavan rehtorin Markku Pyysiäisen kanssa sovittiin keväällä 2013, että tasa-arvotyöryhmän toiminta ja kokoonpano otetaan esille elokuun 2013 suunnittelukokouksessa seuraavat asiat huomioiden:

- työryhmän koko: 4-5 opettajaa + 1 rehtori/rehtorin edustaja + 1 muun henkilökunnan edustaja + oppilasedustajat peruskoulusta ja lukiosta (väh. 2)
- kaikenikäisiä jäseniä
- molempia sukupuolia
- määräaikaista ja vakinaista työntekijöitä.

Toteutuneet toimenpiteet:

- Tasa-arvotyöryhmään nimitettiin lukuvuodeksi 2013–2014 seuraavat jäsenet: opettajat Kristiina Holm / Vesa Åhs (Holmin äitiysvapaan sijainen 16.9.2013–31.5.2014), Elina Mantere, Annina Rostila, Leena Vahala, peruskoulun rehtori Juha-Pekka Husso (varalla peruskoulun vararehtori Olli Hyvönen) sekä osastosihteeri Mina Lievijärvi Peruskoulun oppilasjäseniksi valittiin oppilaskunnan hallituksen kokouksessa 26.8.2013 Veeti Sipilä (7A), Tirmia Vuoristo (9B) ja Anton Elonen (9E). Lukion opiskelijajäseninä jatkavat André Palmroos ja Pinja Mertano.
- Tasa-arvotyöryhmän uudeksi puheenjohtajaksi valittiin tasa-arvotyöryhmän kokouksessa 3.9.2013 Elina Mantere. Tasa-arvotyöryhmän puheenjohtaja toimii Helsingin normaalilyseon tasa-arvovastaavana. Hän on koulun yhteyshenkilö tasa-arvoasioissa ja kantaa vastuun tasa-arvotyöryhmän toiminnasta. Työryhmän tehtävänä on kehittää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä normaalilyseossa sekä seurata ja arvioida toimenpiteiden toteutumista. Työryhmän jäsenten tasa-arvokoulutuksesta on Opetushallituksen ohjeistusten mukaisesti huolehdittava.

5.2 Henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma

Tasa-arvolain (6 a §) jokaisella oppilaitoksella, jossa on vähintään 30 säännöllisesti työskentelevää henkilöä, on oltava henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma. Oppilaitoksen tulee siis laatia työyhteisönä työpaikan henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma sen lisäksi, että se laatii oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman (tasa-arvolaki 6 b §).

Henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma kattaa sellaiset asiat, jotka liittyvät organisaation henkilöstön tasa-arvotilanteeseen. Suunnitelman aihealueita ovat rekrytointi, henkilöstön sukupuolijakauma sekä naisten ja miesten sijoittuminen eri tehtäviin, koulutus, urakehitys, palkat ja palkkaerot sekä häirinnän ehkäisy ja poistaminen. Lisäksi voidaan selvittää muita aihealueita, kuten johtamista, urakehitystä sekä työn ja yksityiselämän yhteensovittamista.

Toimenpiteet:

- Helsingin normaalilyseon henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma laaditaan toimintakauden 2013–2015 aikana mahdollisesti yhteistyössä Viikin normaalikoulun kanssa. Henkilöstön tasa-arvosuunnitelmassa on Valtuutetun ohjeiden mukaisesti esitettävä myös suunnitelma henkilöstölle tiedottamisesta.

5.3 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn tuloksista tiedottaminen

Opetushallituksen (2011) antamien ohjeiden mukaan ”tasa-arvosuunnitelmasta tiedotetaan kaikille oppilaitoksen opiskelijoille, henkilöstölle sekä alaikäisten opiskelijoiden huoltajille. --- Lisäksi se tulisi olla löydettävissä oppilaitoksen verkko- tai Internet-sivustolla.”

Toimenpiteet:

- i) Tasa-arvotyöryhmä on sopinut keväällä 2013 normaalilyseon johtavan rehtorin kanssa, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn tuloksista ja tasa-arvosuunnitelmasta tiedotetaan syksyn 2013 aikana seuraavasti:
 - henkilökunnalle sähköpostitse ja henkilökunta-/opettajakokouksessa
 - oppilaiden huoltajille vanhempainillan yhteydessä
 - oppilaille ja opiskelijoille lo-/ro-tuokioissa.
- ii) Uusi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma julkaistaan Helsingin normaalilyseon kotisivuilla sen jälkeen, kun henkilökunta on hyväksynyt suunnitelman.

5.4 Hankerahoituksen käyttäminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi syyslukukaudella 2012 Helsingin normaalilyseolle 10 000 euron valtionavustuksen koulutuksellista tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin. Haettava rahoitus haluttiin kohdentaa erityisesti laitehankintoihin siten, että koulumme pystyisi takaamaan paremmat tvt:n käyttömahdollisuudet erilaisista kotitauostoista tuleville oppilaille sekä erilaisiin kenttäkouluihin työelämässään sijoittuville opetusharjoittelijoille. Rahoitusta haettiin uusia tietokoneita ja älytauluja varten sekä oppilaitoksille järjestettävää koulutuksen suunnittelua varten. Myönnetty avustus oli pienempi kuin haettu summa, joten kaikkia suunniteltuja hankkeita ei pystytä toteuttamaan. Koulun omarahoitussuosuuksia kattaa esimerkiksi henkilökunnan tekemän työn laitetarjousten pyytämiseen, tilaamiseen ja asentamiseen liittyen sekä palkkakustannukset tasa-arvokoulutuksen suunnittelutöiden käynnistämiseksi.

Toimenpiteet:

- i) Valtionavustuksen myöntämisen jälkeen normaalilyseon laitehankinnoista vastaava Ville Laustela on hoitanut asiaa yhdessä tasa-arvotyöryhmän kanssa. Työryhmä edellyttää, että valtionavustuksella hankitut laitteet (10 x tietokoneet kirjastoon, 1x älytaulu) ovat käytössä ohjatun perusharjoittelun 2013 alkaessa.

5.5 Kiusaaminen, syrjintä ja häirintä sekä niiden ehkäiseminen

5.5.1 Kiusaaminen

Kiusaamisella tarkoitetaan toistuvaa oppilaan loukkaamista, naurunalaiseksi tekemistä, juorujen levittämistä, selän takana puhumista, sosiaalista eristämistä sekä oppilaaseen toistuvasti kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn tulosten mukaan 29 % normaalilyseon oppilaista oli sitä mieltä, että koulussamme on kiusaamista oppilaiden keskuudessa. Kyselyn mukaan 7 % oppilaista koki, että oli koulussamme esiintyy kiusaamista myös henkilökunnan taholta.

5.5.2 Syrjintä

Syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että henkilöä/ihmisryhmää kohdellaan ilman hyväksyttävää syytä esimerkiksi sukupuolen vuoksi eri tavalla kuin muita samassa asemassa olevia ihmisiä. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn mukaan koulussamme on koettu syrjintää, joka liittyy sukupuoleen ($n = 32$), syntyperään ($n = 45$), uskontoon ($n = 35$), mielipiteisiin ($n = 95$), seksuaaliseen suuntautumiseen ($n = 41$) tai johonkin muuhun ($n = 43$), kuten ikään, erilaisuuteen, persoonallisuuteen tai ulkonäköön. Lisäksi lukilaiset ovat kokeneet syrjintää sosiaaliseen asemaan ja varakkuuteen liittyen.

5.5.3 Häirintä

Häirintä on yksi syrjinnän ilmenemismuoto. Häirintää on sellainen toiminta, joka synnyttää halventavaa tai uhkaavaa ilmapiiriä sekä loukkaa henkilön/ihmisryhmän arvoa. Tällaista on esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluvan oppilaan nimittely tai rasistiset vitsit. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn tulokset kertoivat, että oppilaat olivat kokeneet seuraavanlaista seksuaalista häirintää: häiritseviä seksuaalisia kommentteja muilta oppilailta ($n = 35$) sekä opettajilta tai muulta henkilökunnalta ($n = 12$), epämiellyttävää fyysistä koskettelua toisten oppilaiden taholta ($n = 26$) sekä opettajien tai muun henkilökunnan taholta ($n = 10$), seksuaalisuuteen liittyvää kirjoittelua tai viestejä ($n = 23$). Lisäksi muunlaista häirintää ($n = 27$), kuten homottelua, oli koettu.

5.5.4 Ehkäisevät toimenpiteet

Tasa-arvolain mukaan oppilaitoksissa on kiinnitettävä erityistä huomioita sellaisiin toimenpiteisiin, joilla pyritään ”seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen”. Yhdenvertaisuuslaki (2004/21) puolestaan kieltää syrjinnän ”iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”.

Sekä oppilaat, opiskelijat että henkilökunta voivat luoda kouluun ilmapiiriä ja kulttuuria, jossa syrjintää ja häirintää ei hyväksytä, ja tilanteisiin puututaan aktiivisesti. On tärkeää, että kaikki opettajat tiedostavat mitä kiusaamisella, syrjinnällä ja häirinnällä tarkoitetaan sekä miten eri tavoin ne voivat ilmetä niin oppilaiden kuin opettajienkin taholta. Tiedostaminen on avain kiusaamisen, syrjinnän ja häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Tällöin on myös hyvä pohtia sitä, millaisen käytöksen tai puheet oppilaat voivat kokea ahdistavina, syrjivinä tai häiritsevinä. Tällaisia ovat esimerkiksi:

- ulkonäköön kohdistuvat puheet
- kansallisuuteen tai uskontoon liittyvät huomautukset tai niihin huomion kiinnittäminen ilman syytä (*”Onpa erikoinen nimi.”*)
- sukupuolen stereotyyppisenä esittävät puheet (*”Pojat soveltuvat huonosti hoiva-alalle.”*, *”Tytöt eivät motivoitu tekniikkaan liittyvistä asioista.”*)
- seksistiset ja rasistiset vitsit
- seksuaalisten aiheiden ja/tai aineistojen turha käyttö ja liiallinen korostaminen
- fyysinen koskeminen (voi tuntua ahdistavalta, vaikkei siihen sisältyisikään seksuaalista värytystä)
- oman poliittisen tai uskonnollisen vakaumuksen voimakas esillä pitäminen
- henkilökohtaisten asioiden liiallinen kertominen.

5.5.5 Toimintaohjeet syrjintä- ja häirintätapauksissa

Helsingin yliopiston tasa-arvosuunnitelmassa on runsaasti tietoa syrjinnästä ja häirinnästä sekä toimintaohjeet kiusaamisen ja häirinnän kohteiksi joutuneille. Nämä asiat koskevat normaalilyseota koko henkilöstön ja opetusharjoittelijoiden osalta. Normaalilyseon oppilaita ja opiskelijoita varten tasa-arvotyöryhmä on laatinut ohjeistus- ja toimintamallin siitä, miten käytännössä toimitaan mahdollisissa syrjintä- ja/tai häirintätapauksissa (liite 3).

Toimenpiteet:

- i) Häirinnän, syrjinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi tehtävää työtä on koulussamme edelleen jatkettava. Kiusaamista ehkäiseviä ja kiusaamistapauksia selvittäviä järjestelmiä ovat KiVa Koulu (kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma peruskoulussa) sekä VERSO-toiminta (oppilaiden välinen vertaissovittelu).
- ii) Ohjatussa opetusharjoittelussa kiusaamiseen, häirintään ja syrjintään liittyviä teemoja pidetään edelleen jatkossa esillä Koulu yhteisönä -osiossa (esim. KiVa Koulu-luento). Aiheista on lisäksi tärkeää puhua esimerkiksi eri aineiden omissa ryhmäohjauksissa tai tuntitilanteita analysoitaessa.
- iii) Tasa-arvotyöryhmä on laatinut oppilaille ja opiskelijoille ohjeistus- ja toimintamallin (ks. kohta 5.5.5 ja liite 3) häirintä- ja syrjintätapauksia varten. Asiasta tiedotetaan jatkossa lukuvuoden alkaessa oppilaille ja opiskelijoille sekä henkilökunnalle. Tiedotuksesta vastaavat yhteistyössä tasa-arvotyöryhmä sekä luokan- ja ryhmänohjaajat.

5.6 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opetuksessa, oppimateriaaleissa ja arvioinnissa

Tasa-arvolain mukaan "oppilaitosten sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppi-aineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista." (Laki 609/1986, 5§) Tasa-arvovaltuutetun mukaan oppiaineistojen on tuettava tasa-arvoa; "opetusta tai oppimateriaalia ei saa käyttää ennakkoluulojen tai kaavamaisen perhe- ja työelämää koskevien sukupuoliroolien ja -jakojen luomiseen tai ylläpitämiseen." (Tasa-arvovaltuutettu, 2013). Normaalilyseon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyn tulokset kertovat, että yli puolet koulumme oppilaista ei ollut havainnut miesten ja naisten sukupuolirooleja rikkovien oppimateriaalien käyttöä. Suurin osa oppilaista ei myöskään ollut tiedostanut sitä, että heitä ohjattaisiin hakeutumaan sellaisille aloille, joita ei perinteisesti ole mielletty heidän sukupuolelleen sopiviksi aloiksi.

Lukiolaisten kanssa käytyjen keskustelujen mukaan osa opiskelijoista kokee koulun sukupuolitetut käytännöt ahdistaviksi ja rajoittaviksi. Näitä ovat esimerkiksi ne, millaiseen malliin tyttöjä ja poikia ohjataan, millaista käyttäytymistä odotetaan tytöiltä ja pojilta sekä tyttöjen ja poikien erillisiin liikuntatunteihin liittyvät "tyttöjen ja poikien lajit". Lisäksi heteronormatiivisuuden ylläpitäminen opetuksessa voi olla loukkaavaa.

Opetuksessa ja arvioinnissa yhdenvertaisuus ei myöskään aina toteudu. Oppilaat ja opiskelijat ovat havainneet, että suurissa opetusryhmissä ensivaikutelma saattaa vaikuttaa oppilaan kohteluun

oppitunnilla: aktiivisia suositaan, kun taas joku toinen voi joutua silmätikuksi. Opettajat saattavat lisäksi suosia oppilaita harrastuneisuuden perusteella omissa oppiaineissaan.

Toimenpiteet:

- i) Opetuksessa tulee jatkossakin kiinnittää huomiota oppimateriaalivalintoihin ja pyrkiä tekemään sukupuolistereotypiat näkyviksi. On tärkeää, että oppilaat hyväksyvät omia persooniaan eikä heitä kategorisoida esimerkiksi sukupuolen mukaan.
- ii) Jokaisen opettajan on tärkeää pohtia suhtautumistaan eri oppilaita kohtaan varsinkin opettaessaan suuria opetusryhmiä, joissa voi helposti tapahtua leimautumista/suosimista. Opettaja voi analysoida omaa liikumistaan luokkatilassa (esim. minne päin rintamasuuntani on, keihin otan katsekontaktin) sekä kiinnittää huomiota siihen, tapahtuuko suosimista tiedostamattomasti. Lisäksi opettaja voi purkaa tilanteita luokassa oppilaiden kanssa esimerkiksi keskustelemalla siitä, miten oppilaat itse kokevat opettajan toiminnan ("Kenelle naputan aina?", "Keneltä kysyn aina, kun toivon oikeaa vastausta?" jne.)

5.7 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus opetusharjoittelussa

Opetusharjoittelu- ja tasa-arvotyöryhmissä keskusteltiin lukuvuonna 2012–2013 siitä, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulee olla läsnä koko harjoittelun ajan. Lahelman mukaan (2011) "Opettajien peruskoulutuksessa on annettava tuleville opettajille valmiudet edistää työssään sukupuolten välistä tasa-arvoa. (OPM, 1988)".

Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät teemat sisältyvät opetusharjoittelunkin puitteissa jokaisen opettajan työhön. Haataja ja Leinonen (2005, 44) suosittelevat, että "Opettajankoulutuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten opettajien omat asenteet vaikuttavat oppilaiden käsityksiin tytöille ja pojille sopivista ammateista."

Toimenpiteet:

- i) Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käsitellään lukuvuonna 2013–2014 Koulu yhteisönä -osiossa siten, että tasa-arvotyöryhmän jäsenet pitävät ohjatun syventävän harjoittelun aikana aiheesta harjoittelijoille 1 x 60 minuutin luennon (sama luento järjestetään kaksi kertaa). Mentoriopettajat voivat tämän lisäksi käsitellä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta omissa KY-ryhmissään.
- ii) Opettajia ohjataan pitämään tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä teemoja esillä aineenharjoittelussa. Koulumme kirjastoon on hankittu laaja valikoima sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevaa kirjallisuutta, jota opettajat ja opetusharjoittelijat voivat hyödyntää aiheisiin perehtyessään. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulma voi olla esillä esimerkiksi aineryhmien ryhmäohjauksissa, tuntisuunnitelmien laatimisen yhteydessä tai harjoitustuntien palautekeskusteluissa. Opetusharjoittelijoita ohjataan myös oppilaiden yhdenvertaiseen kohtaamiseen.

5.8 Uusi kysely lukuvuonna 2014–2015

Norssissa toteutetaan koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta kartoittava kysely kahden vuoden välein. Tasa-arvovaltuutetun (2013) ohjeiden mukaan ”kartoituksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota tasa-arvon toteutumiseen opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä ja opintosuorituksia arvioitaessa. On selvitettävä, miten opiskelijat kokevat tasa-arvon toteutuneen oppilaitoksessa.” Aikaisemmin käytettyä kyselyä voidaan muokata saadun palautteen pohjalta. Tuloksien hyödynnetään, kun laaditaan kartoitus koulun tasa-arvotilanteesta sekä seuraavalle toimintakaudelle 2015–2017 tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tukeva ja kehittävä toimenpideohjelma ehdotuksineen.

Toimenpiteet:

- i) Uusi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysely toteutetaan e-lomakkeella seuraavalla aikataululla:
 - syksy 2014: oppilaat ja opiskelijat (abien vastaukset mukaan)
 - kevät 2015: opetusharjoittelijat ja normaalilyseon henkilökunta

- ii) Lukuvuonna 2012–2013 tehdyn kyselyn avoimet vastaukset paljastivat, että Norssissa esiintyy varallisuuteen liittyvää syrjintää. Seuraavassa kyselyssä varallisuus lisätään mukaan kysymykseen, jossa selvitetään eri perusteilla tapahtuvaa syrjintää.

Lähteet ja kirjallisuus

Opetushallitus (2011). *Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu oppilaitoksissa*.

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/tukea_suunnitelman_laatimiseen

Tasa-arvovaltuutettu (2013). *Tasa-arvon toteuttaminen koulutuksessa ja opetuksessa*.

<http://www.tasa-arvo.fi/edistaminen/oppilaitoksissa/toteuttaminen>

Haataja, M.-L. ym. (toim.) (2005). *Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen*. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti.

Huhta, L., Kolehmainen, S., Lavikka R. ym. (2005). *Tasa-arvosta lisä-arvoa. Käsikirja työpaikkojen tasa-arvotyöhön*. Vastapaino.

Jauhiainen, A. (2009). *Erillinen vai yhteinen koulu? - yhteiskasvatuskeskustelun sukupuolittunut toimijuus*. Teoksessa Ojala, H., Palmu T. & Saarinen J. (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Vastapaino.

Lahelma, E. (2011). Sukupuolittoisuutta kouluun ja opettajankoulutukseen: TASUKO-hankkeesta eteenpäin. *Kasvatus 1/2011*. http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64425827/Lahelma_2011.pdf

Lehtonen, J. (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa*. Yliopistopaino.

Mullola, S. (2012). *Teachability and School Achievement: Is Student Temperament Associated with School Grades*. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos.

Norema, A., Pietilä, P. & Purtonen T. (2010). *Pipot tiedon tiellä; sukupuolihuomioita opettajankoulutuksessa*. Tasuko-hanke.

Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E. ym. (toim.) (2010). *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. PS-kustannus.

Saresma, T., Rossi, L.-M. & Juvonen T. (toim.) (2010). *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino.

Vitikka, E. (toim.). *Koulu-sukupuoli-oppimistulokset*, Moniste 8/2004. Opetushallitus.

Lainsäädäntö:

Tasa-arvolaki (609/1986) voimaan 1.1.1987

Tarkennuksia ja muutoksia mm. 2005 oppilaitoksia koskeva syrjintäkielto ja oppilaitoksia koskeva suunnittelovelvoite; 6a § ja 6b §

Yhdenvertaisuuslaki 21/2004

Virkamieslaki 750/1994

Rikoslaki 39/1889

Vahingonkorvauslaki 412/74

Perusopetuslaki 454/2003 13 §

Lukiolaki 455/2003 9 §

Uskonnonvapauslaki 453/2003, 6 §

Peruskoulun opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet 2004

Lukion opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet 2003

Liitteet:

Liite 1. Tasa-arvokyselyn (2012–2013) tulokset: oppilaat (ks. erillinen liite)

Liite 2. Tasa-arvokyselyn (2012–2013) tulokset: opetusharjoittelijat (ks. erillinen liite)

Liite 3. Toimintaohjeet syrjintä- ja häirintätapauksissa (ks. seuraava sivu)

Toimintaohjeet syrjintä- ja häirintätapauksissa

Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen oppimisympäristö on jokaisen oppilaan ja opiskelijan oikeus Helsingin normaalilyseossa. Kenenkään ei tarvitse sietää häirintää eikä syrjintää toisten oppilaiden tai henkilökunnan taholta. Koulussa ristiriitoja ihmisten välillä voi syntyä jopa päivittäin – kaikki tällaiset tilanteet eivät kuitenkaan ole syrjintää tai häirintää. Ole siis selvillä, mistä on kyse ja miten voit itse toimia, jos joudut syrjinnän tai häirinnän kohteeksi.

Mistä syrjinnässä ja häirinnässä on kyse?

Syrjintä

- henkilöä/ihmisyhmää kohdellaan ilman hyväksyttävää syytä eri tavalla kuin muita samassa asemassa olevia ihmisiä
- syrjinnän syynä voi olla esim. henkilön kulttuuristausta, syntyperä, etninen tausta, kieli, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, uskonto, mielipide

Häirintä

- yksi syrjinnän ilmenemismuoto
- toiminta, joka synnyttää halventavaa tai uhkaavaa ilmapiiriä sekä loukkaa henkilön/ihmisyhmän arvoa, kuten seksuaalivähemmistöön kuuluvan oppilaan nimittely tai rasistiset vitsit

Sukupuolen perusteella tapahtuva häirintä

- ei-toivottu käytös, joka liittyy henkilön sukupuoleen
- loukkaa tai halventaa henkilön arvoa
- ei ole välttämättä seksuaalista häirintää

Seksuaalinen häirintä

- luonteeltaan seksuaalista, ei-toivottua toimintaa
- fyysistä, sanallista tai muunlaista häirintää
- seksuaalinen häirintä voi ilmetä seuraavin tavoin (lähde: Työterveyslaitos, www.ttl.fi)
 - o seksuaalisesti vihjailevat eleet ja ilmeet
 - o härskit puheet, kaksimielliset vitsit sekä vartaltoa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset ja kysymykset
 - o seksuaalisesti värittyneet aineistot, kirjeet, sähköpostit tai puhelinsoitot
 - o fyysinen koskettelu, sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset
 - o raiskaus tai sen yritys

Mitä häirinnän kohteeksi joutunut voi tehdä?

- 1) Pyydä kiusaajaa tai häiritsijää lopettamaan. Tekijä ei välttämättä itse ymmärrä, että koet hänen käyttöksensä loukkaavaksi.

- 2) Kirjaa ylös tapahtumat, jos epäasiallinen käytös jatkuu. Huomioi seuraavat seikat:
- Milloin? Päivämäärä ja tilanne (esim. välitunti/oppitunti)
 - Mitä? Kuka? (lyhyt kuvaus epäasiallisesta käytöksestä)
 - Säästä mahdollisesti saamasi viestit yms., koska niitä voidaan tarvita todisteina tapausta selvitettäessä.

Kenen puoleen voi kääntyä?

Voit kertoa häirinnästä kenelle tahansa aikuiselle Helsingin normaalilyseossa. Ensisijaisesti voit kääntyä seuraavien tahojen puoleen:

- oma luokanohjaaja/ryhmänohjaaja
- tasa-arvovastaava: Elina Mantere
- kouluterveydenhoitaja
- koulupsykologi
- peruskoulun rehtori Juha-Pekka Husso, lukion rehtori Tuula Koskimies-Siren, johtava rehtori Markku Pyysiäinen